

NOTA

ZOUTLEEUW – RAVELIJN SCOUTSLOKAAL

J. CLAESEN, B. VAN GENECHTEN,
E. AUDENAERT, E. KEERSMAEKERS,
A. DOUCET & K. BOUCKAERT

NOVEMBER-DECEMBER 2018

Titel

Nota met ingreep in de bodem. Zoutleeuw – Ravelijn scoutslokaal

Auteur(s)

Jan Claesen, Ben Van Genechten, Evelien Audenaert,
Emma Keersmaekers, Alexander Doucet en Kevin Bouckaert

Opdrachtgever

EXTENSA GROUP

Projectnummer

2018H92

Plaats en datum

Kortenaken, november - december 2018

Reeks en nummer

ARCHEBO rapport 2018H92

ISSN 2034-5615

© 2018 ARCHEBO bvba

ARCHEBO aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijke toestemming van de opdrachtgever.

INHOUD

1	Inleiding	5
1.1	<i>Algemeen</i>	5
1.2	<i>Beschrijving onderzoekopdracht</i>	5
1.3	<i>Doelstellingen</i>	8
1.4	<i>Randvoorwaarden.....</i>	8
1.5	<i>Onderzoeksvragen</i>	8
2	Huidige & toekomstige situatie	10
2.1	<i>Huidige situatie</i>	10
2.2	<i>Toekomstige situatie.....</i>	11
3	Bureauonderzoek	12
3.1	<i>Inleiding</i>	12
3.2	<i>Resultaten bureaustudie</i>	12
4	Archeologisch voorkennis.....	16
4.1	<i>Verstoorde zones.....</i>	16
4.2	<i>Onderzochte zones.....</i>	16
5	Archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem	21
5.1	<i>Beschrijvend gedeelte</i>	21
5.2	<i>Assessment proefsleuvenonderzoek</i>	24
5.3	<i>Interpretatie van het onderzocht gebied</i>	35
5.4	<i>Potentiële kennis en waardering.....</i>	36
6	Interpretatie van de archeologische site.....	36
7	Samenvatting	37
7.1	<i>Voor een gespecialiseerd publiek.....</i>	37
7.2	<i>Voor een niet-gespecialiseerd publiek</i>	37
8	Bibliografie	38
9	Figurenlijst.....	39
10	Plannenlijst.....	40
11	Fotolijst	41
12	Bijlagen	44
12.1	<i>Sporenlijst</i>	44

12.2	Vondstenlijst	44
12.3	Metaaldetectielijst	44

1 INLEIDING

1.1 ALGEMEEN

Bij het aanvragen van een omgevingsvergunning kan het zijn dat het toevoegen van een archeologienota aan de aanvraag verplicht wordt gesteld. De archeologienota wordt geschreven door een erkend archeoloog en bevat de resultaten van een archeologisch vooronderzoek en een advies voor vrijgave of eventueel vervolgonderzoek.

Het toevoegen van een archeologienota aan een omgevingsvergunning is afhankelijk van een aantal criteria:

- De totale oppervlakte van de percelen
- De oppervlakte van de geplande bodemingrepen
- De ruimtelijke bestemming van het terrein
- De ligging van het terrein binnen of buiten een archeologische zone of de site volgens de inventaris

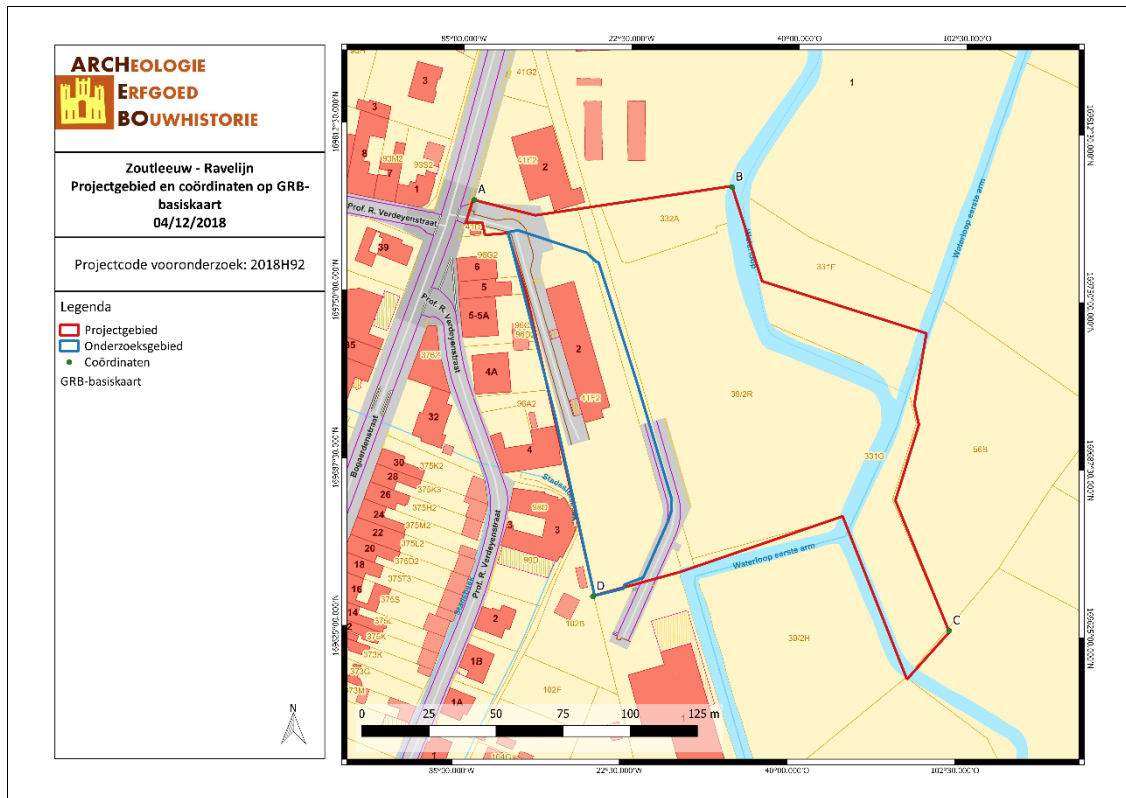
1.2 BESCHRIJVING ONDERZOEKSOPDRACHT

Naar aanleiding van een omgevingsvergunning heeft ARCHBO bvba in opdracht van Extensa Group een nota opgemaakt voor de aanvulling op archeologienota: ID 1511.

Aangezien de aanvraag voor een stedenbouwkundige vergunning pas na 1 juni 2016 werd ingediend, is een archeologienota evenwel vereist, zoals vastgelegd in het Onroerenderfgoeddecreet (art. 5.4.1, 5.4.2, 5.4.8 en 5.4.9). Het bureauonderzoek werd uitgevoerd in april-mei 2018 onder leiding van erkend archeoloog Jan Claesen. Contactpersoon bij de opdrachtgever, Extensa Group, was Philip Pieters. In de onderhavige nota worden de locatie van het terrein en de reeds uitgevoerde werken geanalyseerd. Deze informatie wordt samen met de resultaten van een archeologisch bureauonderzoek bestudeerd.

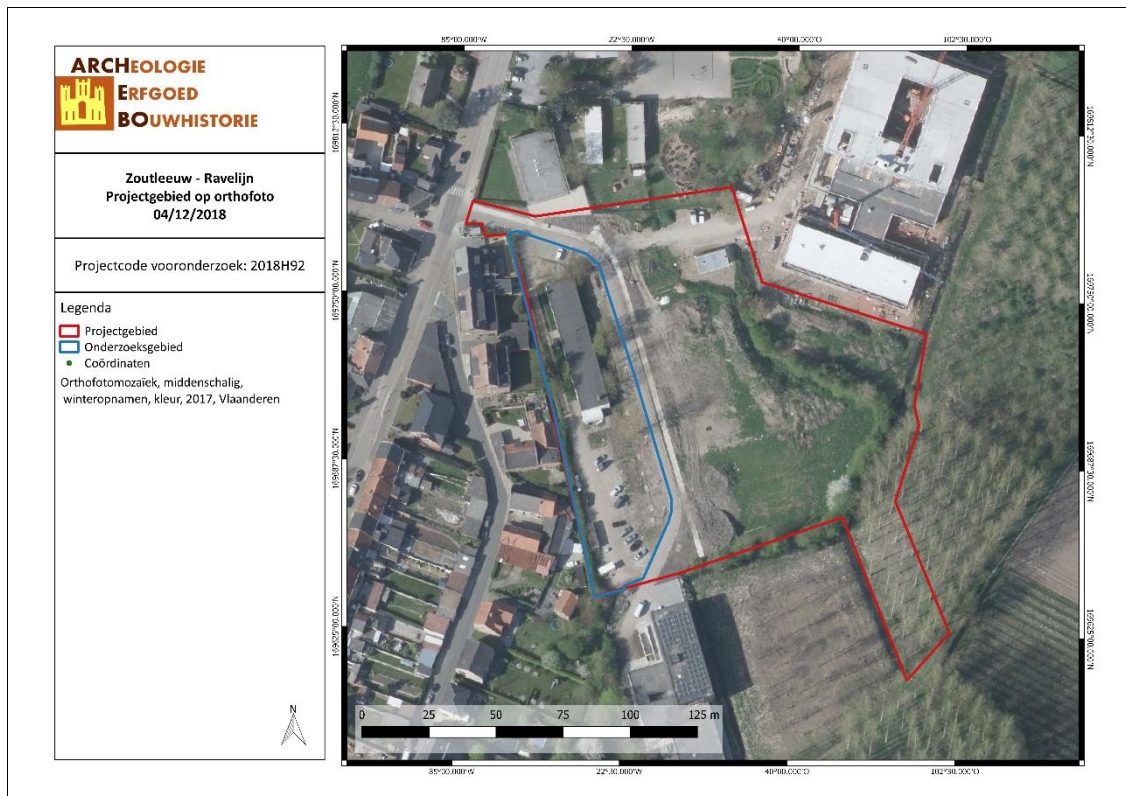
Administratieve fiche																									
Naam site:	Zoutleeuw – Ravelijn scoutslokaal																								
Onderzoek:	Nota met ingreep in de bodem																								
Ligging:	Provincie Vlaams-Brabant, Zoutleeuw, Bogaerdenstraat																								
Kadaster:	Zoutleeuw, Afdeling 1, Sectie C, percelen 41F & 39N/2																								
Coördinaten:	<table> <tbody> <tr> <td>A</td> <td>X</td> <td>201879,4</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Y</td> <td>169784,5</td> </tr> <tr> <td>B</td> <td>X</td> <td>201973,5</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Y</td> <td>169790,1</td> </tr> <tr> <td>C</td> <td>X</td> <td>201958,7</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Y</td> <td>169648,7</td> </tr> <tr> <td>D</td> <td>X</td> <td>201948,6</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Y</td> <td>169556,6</td> </tr> </tbody> </table>	A	X	201879,4		Y	169784,5	B	X	201973,5		Y	169790,1	C	X	201958,7		Y	169648,7	D	X	201948,6		Y	169556,6
A	X	201879,4																							
	Y	169784,5																							
B	X	201973,5																							
	Y	169790,1																							
C	X	201958,7																							
	Y	169648,7																							
D	X	201948,6																							
	Y	169556,6																							
Opdrachtgever:	Extensa Group Tour & Taxis Havenlaan / Av. Du Port 86c, bus 316 1000 Brussel																								
Uitvoerder:	ARCHEBO bvba																								
Projectcode opgraving:	2018H92																								
ID-nummer bureauonderzoek:	ID : 1511																								
ID-nummer nota	ID : 7399																								
Projectleiding:	Jan Claesen																								
Erkenningsnummer projectleiding:	OE/ERK/Archeoloog/2015/00014																								
Bewaarplaats archief:	EXTENSA GROUP																								
Grootte projectgebied:	Ca. 11611 m ²																								
Grootte onderzoeksgebied:	Ca. 4120 m ²																								
Uitvoeringsperiode:	november – december 2018																								
Reden van de ingreep:	Realisatie van een verkavelingsaanvraag van 35 eengezinswoningen met bufferbekken																								
Wetenschappelijke vraagstelling:	Het doel van de nota is een overzicht bieden van de resultaten van de uitgevoerde onderzoekshandeling en het wetenschappelijk potentieel duiden.																								
Termen Thesauri:	Bureauonderzoek, verstoring, verkaveling, bufferbekken																								

De onderstaande GRB-kadasterkaart en de Orthofoto tonen het projectgebied op de meest recente stadskarten en luchtfoto's.

ZORA/18/11/24/1 - Digitale aanmaak

Figuur 1: Situering van het projectgebied en coördinaten op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2018)

ZORA/18/11/24/2 - Digitale aanmaak

Figuur 2: Situering van het projectgebied op de luchtfoto (Geopunt, 2018)

1.3 DOELSTELLINGEN

In het kader van het Onroerenderfgoeddecreet (decreet van de Vlaamse Regering 12 juli 2013) en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden verplicht deze waarden te behoeden en te beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaande aan de werken. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Onderdeel van de archeologienota is dat er mogelijkheden gezocht worden om *in situ* behoud te bewerkstelligen en, indien dit niet kan, er aanbevelingen worden geformuleerd voor vervolgonderzoek.

Om vast te stellen of bij werkzaamheden archeologische waarden zullen vernietigd worden, is een archeologisch onderzoek nodig. Er wordt een bureauonderzoek uitgevoerd. Op basis van bekende gegevens van bodemkaarten, uit cartografische en andere historische bronnen en eventueel voorgaand onderzoek in de directe omgeving van het projectgebied wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van het projectgebied. Indien uit deze desktopanalyse blijkt dat er een kans is op het aantreffen van archeologische waarden binnen het projectgebied, zal de bodem onderzocht worden op gaafheid van het bodemprofiel en de aanwezigheid van archeologische indicatoren.

De opdrachtgever zal de eventuele archeologische waarden op de betrokken percelen vernietigen met de ontwikkeling van het terrein. Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek werd een archeologische verwachting opgesteld. Deze kan in het veld getoetst worden, waarbij uiteraard rekening moet gehouden worden met de mogelijke aanwezigheid van andere archeologische waarden dan die geformuleerd in de gespecificeerde verwachting. Het onderzoeksdoel voor dit vooronderzoek met ingreep in de bodem is om na te gaan wat het potentieel is van het plangebied voor de aanwezigheid en bewaring van vindplaatsen die op basis van het bureauonderzoek verwacht worden. Om dit te kunnen vaststellen is een vooronderzoek met ingreep in de bodem noodzakelijk.

Deze nota dient bekrachtigd te worden door het Agentschap Onroerend Erfgoed en nadien bij de aanvraag voor de bouwvergunning gevoegd te worden.

1.4 RANDVOORWAARDEN

Het huidige proefsleuvenonderzoek wordt uitgevoerd in een uitgesteld traject, aangezien binnen het onderzoeksgebied een scoutslokaal aanwezig was dat nog gesloopt diende te worden, alsook een verharde parking diende nog opgebroken te worden.

Op het zuidoostelijke deel staan nog bomen. Dit deel van het projectgebied kan dus vooralsnog niet onderzocht worden. Enkel de zone van het toenmalige scoutslokaal is onderwerp van voorliggende nota.

1.5 ONDERZOEKSVRAGEN

Het doel van het vooronderzoek met ingreep in de bodem is een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij moeten eveneens op zijn minst een aantal onderzoeksvragen worden beantwoord.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

1

- *Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.*
- *Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?*
- *Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?*
- *Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?*
- *Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?*
- *Is de tweede stadsomwalling aanwezig op het terrein? Wat is de aard, de omvang en de bewaringstoestand van de omwalling?*
- *Hoe werd de middeleeuwse stadsomwalling aangepast in functie van de aanleg van de 17de-eeuwse vestingswerken?*
- *Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis/stadsontwikkeling van Zoutleeuw?*

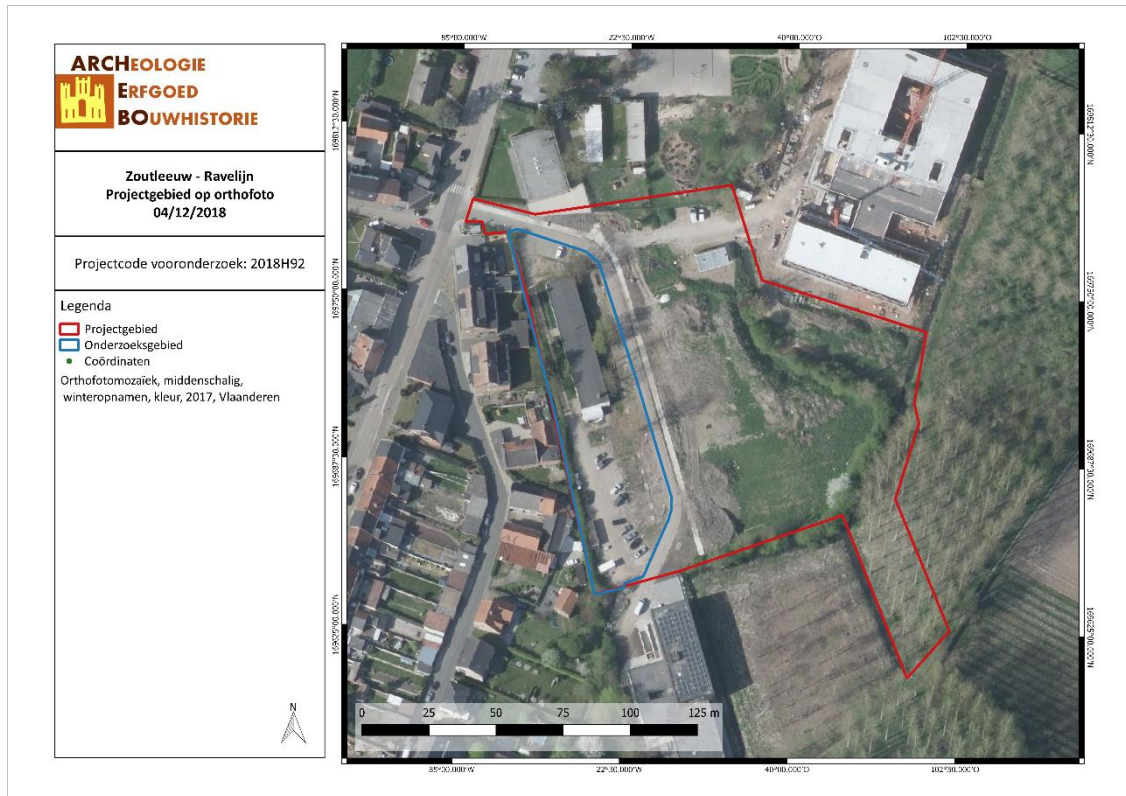
Het onderzoeksdoel is bereikt wanneer op basis van het vooronderzoek met ingreep in de bodem een voldoende gefundeerde uitspraak kan worden gedaan over de aard, omvang en behoudenswaardigheid van de archeologische waarden in het plangebied en wanneer een eenduidig advies kan worden gegeven voor vrijgave van het terrein, een opgraving of behoud *in situ*.

¹ Claesen J., et al 2018b, pp. 11

2 HUIDIGE & TOEKOMSTIGE SITUATIE

2.1 HUIDIGE SITUATIE

Momenteel is het voormalige scoutslokaal op het onderzoeksgebied gesloopt tot op het maaiveld. De kelders zijn uitgebroken. Op het zuidoostelijke deel waar het bufferbekken zal komen, staan nog bomen. Deze nota doet dan ook geen uitspraak over dit deel. De proefsleuven dienen hier nog uitgevoerd te worden in een latere fase, eventueel gevolgd door een opgraving.

ZORA/18/12/04/3 - Digitale aanmaak

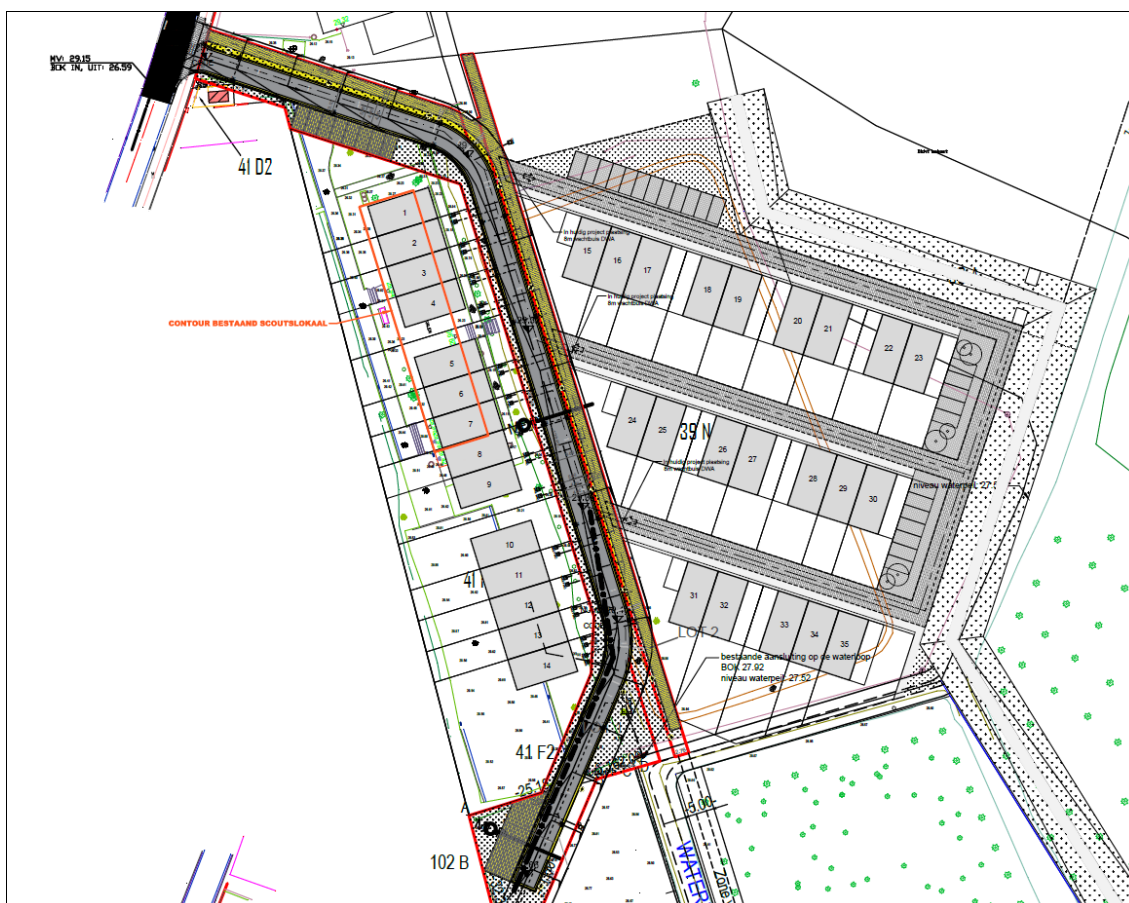
Figuur 3: Situering van het project- en onderzoeksgebied op de luchtfoto (Geopunt, 2018)

2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

EXTENSA GROUP, in samenwerking met de stad Zoutleeuw, plant de constructie van 35 moderne eengezinswoningen op de huidige locatie van deels het scoutslokaal en het grasveld. De plannen zijn afkomstig van Delmulle & Delmulle Architecten.

De eerste 14 halfopen woningen zullen per serie van vier of vijf gebouwd worden op de westelijke strook ter hoogte van het huidige scoutslokaal. Woningen 10 tot en met 14 zullen zuidelijker van het huidige scoutslokaal gebouwd worden op de huidige parking. Loten 15 tot en met 35 zullen in drie rijen halfopen per serie van twee of drie woningen in een hoek van 45° in de noordoostelijke richting gebouwd worden t.o.v. de eerder vermeldde verkavelingen. De twee verkavelingsgedeelten zullen gescheiden worden door een reeds goedgekeurde openbare weg die de toegang zal verlenen tot het te bouwen woonzorgcentrum op de aanpalende noordelijke percelen.

Naast de gebouwen zal op het terrein een verharding en aanplantingen voorzien worden. Tot slot zullen er ook nutsvoorzieningen aangelegd worden. Deze ingrepen zullen het bodemarchief verstoren. Tot hoe diep deze ingrepen zullen plaatsvinden is onduidelijk. Er kan dus vanuit gegaan worden dat het gehele onderzoeksgebied als bedreigd kan beschouwd worden.

Figuur 4: Plan geplande toestand met aanduiding bestaand scoutslokaal (Delmulle & Delmulle Architecten, 2016)

3 BUREAUONDERZOEK

3.1 INLEIDING

Het doel van de bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van het archeologische erfgoed te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie. Hierbij worden zo veel mogelijk cartografische en andere bronnen geraadpleegd.

3.2 RESULTATEN BUREAUSTUDIE

De bureaustudie werd uitgevoerd door ARCHEBO bvba en leverde volgend resultaat op: ²

3.2.1 Bodem & verstoringen

Volgens de bodemkaart van Vlaanderen wordt het projectgebied omschreven als ON, wat zoveel betekent als 'opgehoogde terreinen'. De opgehoogde terreinen hebben geen natuurlijke profielontwikkeling. Het zijn meestal plaatsen waar belangrijke hoeveelheden grond opgevoerd werden voor het aanleggen van wegen of met constructiedoeleinden (zoals steden).

In de omgeving van het onderzoeksgebied zien we echter indicaties van de potentiële ondergrond. Zo kunnen in het gebied oostelijk van het onderzoeksgebied de volgende bodemtypes gevonden worden: Adp, Aep, Ahp, Ldp, UDX en Lda. Deze gronden met onvoldoende tot slechte drainering zijn ongunstig (of beperkt gunstig) voor landbouw en komen enkel in aanmerking voor weidebouw. Ter hoogte van de opgehoogde gronden (ON) kwamen alle boven beschreven bodemseries (Adp, Ahp) ongetwijfeld voor en zijn mogelijk nog als begraven bodems aanwezig zover er geen verstoring plaats heeft gehad.

In de gronden van de serie Ahp beginnen de gleyverschijnselen tussen 20 en 50 cm. Deze gleyverschijnselen worden veroorzaakt door een tijdelijke grondwatertafel (stuwwater), die in de winter op geringe diepte voorkomt. De Ahp gronden nemen slechts een onbeduidende oppervlakte in (op zeer slecht ontwaterde plaatsen in de depressies). Ten gevolge van hun slechte drainering zijn deze gronden enkel geschikt voor weiland of maailand. Ze kunnen door buizendrainage sterk verbeterd worden. De Adp bodems in de onmiddellijke omgeving van de rivieren zijn matig goed ontwaterd, d.w.z. dat

² Claesen J., *et al* 2016a

duidelijke roestverschijnselen slechts aanwezig zijn van 80 cm diepte af. Verder van de rivier stijgt de watertafel en zijn de gronden onvoldoend gedraineerd; binnen boorbereik treft men dikwijls een zandig, kleiig of veenachtig substraat aan, dat eveneens alluviaal afgezet werd. De Adp bodems liggen langs beide boorden van de Grote en de Kleine Gete en van de Velp (plaatselijk). Door hun geografische ligging zijn ze bestemd voor weideuitbating, waarvoor ze zeer geschikt blijken. Veel Adp gronden zijn voldoende droog om met succes als akkerland gebruikt te worden.

De Ldp serie omvat colluviale bodems die onvoldoende ontwaterd zijn. Van deze serie bestaan een diepe fase en een fase riet begraven textuur B horizont op geringe diepte. Evenals de Lbp gronden zijn dit bruinachtige, homogene afzettingen met plaatstructuur en baksteen- en houtskoolresten. Roestvlekken zijn aanwezig tussen 50 en 80 cm diepte. De Ldp gronden liggen in depressies die in de alluviale vlakten uitmonden, of komen voor langsheen de valleien waarin ze soms geleidelijk overgaan.

Het onderzoeksgebied leek tijdens het proefsleuvenonderzoek geen verstoringen te kennen.

3.2.2 Korte historische schets

Algemeen

De oorsprong van Zoutleeuw zou een pre-Romeinse vesting op de “Casteelberghe” geweest zijn. De heerlijkheid werd in de 11de eeuw door de graven van Leuven, de latere hertogen van Brabant verworven. De stad werd door moerassen omgeven, maar had een gunstige ligging tussen Tienen en Sint-Truiden op de oude weg Keulen-Brugge die in het midden van de 12de eeuw tot stand kwam.

Zoutleeuw was in deze periode bekend om zijn lakenindustrie. Het Leeuwse laken werd in het Maas- en Rijnland, Engeland en Frankrijk verhandeld. Concurrentie uit Engeland zorgde in de 15de eeuw voor de neergang van het Leeuwse laken. Die neergang werd versterkt door de opkomst van Tienen als handelscentrum toen de Gete in 1525 tot in die stad bevaarbaar werd.

Vanaf de 15de eeuw was de economische bloeiperiode van Zoutleeuw misschien wel voorbij, de stad boette niet in aan belang op militair-strategisch vlak. In de 17de eeuw werd Zoutleeuw immers herschapen in een zwaar versterkte stad om de Spaanse Nederlanden te beschermen tegen Franse en Hollandse aanvallen. In 1671 werden de middeleeuwse verdedigingswerken uitgebreid met de bouw van een citadel in het zuiden van de stad. Er werd gekozen voor een vierkante gebastioneerde citadel, omringd door een brede droge gracht. Zes jaar werd er gewerkt: bestaande kloostergebouwen en nieuwe opslagplaatsen werden door bovengrondse gangen verbonden, waarna alles met tonnen aarde werd overdekt om de gebouwen en versterkingen tegen explosies van buitenaf te beschermen.

De eerste (vóór 1133) en tweede stadswal (ca. 1330)

Wanneer de eerste stadswal rond Zoutleeuw juist werd aangelegd is niet bekend maar dit moet in ieder geval vóór 1133 gebeurd zijn. Een eerste vermelding in de kroniek van de Abdij van Sint-Truiden dateert immers uit ditzelfde jaar. Geweten is dat de opbouw van de eerste stadswalling quasi dezelfde was als deze van de tweede stadswalling. Deze laatste werd aangelegd omdat Zoutleeuw in late 13de en vroege 14de eeuw een belangrijke aanwas van de bevolking kende en ze voorzag in een aanzienlijke uitbreiding van de ommuurde stad

in noordelijke, oostelijke en zuidelijke richting. Net zoals de eerste stadswalling kreeg de tweede stadsmuur vijf poorten; de Uithempoort of Tiensepoort (nieuwe locatie), Buitenste Dalempoort of Diestsepoort, Sint-Truidensepoort, Koeipoort (nieuwe locatie) en Kunkenspoort.

Figuur 5: Kaart van 'Sout Leeuwe' door Jacob van Deventer (ca. 1560) met de aanduiding van de eerste en tweede stadswalling (Madrid, Koninklijke Bibliotheek)

De derde stadswal (ca. 17de-18de-eeuw)

In verschillende fases kwam er een derde stadswalling tot stand die Zoutleeuw in de tweede helft van de 17de eeuw omvormde tot een gebastioneerde vesting volgens het Oudnederlands systeem. Grote delen van de stad werden afgebroken om de realisatie van een moderne vestingstad mogelijk te maken. Vooral bij de Sint-Truidensepoort verdween veel bebouwing.

Een nauwkeurige beschrijving van hoe het Leeuwse vestingswerk werd gerealiseerd is te vinden bij Moria (2005). Samenvattend kan worden gesteld dat de hoger gelegen oostelijke zijde omwille van haar militaire kwetsbaarheid zwaarder werd versterkt dan de westelijke zijde. Hier functioneerde de Getevallei als inundatiegebied die aanvallen vanuit het westen onmogelijk maakte. De hoger gelegen citadel controleerde de ruime omgeving. De omwalling zelf en de voor- en buitenwerken werden volledig opgetrokken uit aarde zonder stenen bekleding. Met sluizen en kanalen werden de oostelijke grachten van water voorzien. Rondom de vesting van Zoutleeuw werden verschillende schansen aangelegd, voornamelijk om strategische punten te verdedigen.

Aan de noordoostelijke zijde is de imposante uitbouw van de versterking vandaag nog steeds te volgen via de waterwegen, perceelsgrenzen en reliëfverschillen. Restanten van de Sint-Truidensepoort en haar barbancane dagzomen, zij het dat ze in zeer slechte staat zijn. Het nabijgelegen Heksenkot werd in deze periode als kruitmagazijn ingericht. Onder meer de ondergrondse opslag en geknikte gang herinneren hier nog aan.

In de 17de en 18de eeuw werden er nog verschillende plannen gemaakt om de vesting Zoutleeuw te perfectioneren, onder meer met de tussenkomst van Vauban. Uiteindelijk bleven de aanpassingen beperkt.

Afbraak van de vestingswerken (18de-19de eeuw)

Reeds na de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748) verloor de stad reeds aan strategisch belang. Het garnizoen werd teruggetrokken en vanaf 1748-1749 werden de militaire gebouwen afgebroken. Hetzelfde geldt trouwens voor de volledige stadsversterking. In 1784-1782 werden vestingswerken reeds verkocht voor afbraak en gedeeltelijk genivelleerd. Vanaf dat moment werd het gebied gebruikt als landbouwgebied, de functie dat het momenteel nog steeds grotendeels heeft.

De annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik door revolutionaire Franse troepen in 1795 betekende definitief het einde van de strategische betekenis van de stad. De wallen ondervonden vanaf dan last van erosie maar het zijn vooral infrastructuurwerken en toenemende bebouwing die vanaf de 19de eeuw zorgen voor een ernstige degeneratie van de vestingswerken.

3.2.3 Archeologische verwachting

Aan de hand van de historische informatie en het kaartmateriaal kon worden achterhaald dat er binnen het onderzoeksgebied geen bebouwing aanwezig was in de 16de, 17de en 18de eeuw. Historisch gezien kunnen we voor het onderzoeksgebied dan ook spreken van een lage densiteit aan bebouwing. Verder toont het kaartmateriaal aan dat het onderzoeksgebied gedurende een langere periode (tussen ca. 1666 en 1784) een onderdeel vormde van de Tweede Stadsomwalling (Volle Middeleeuwen) en de latere stadsversterkingen.

In de ruime omgeving van het plangebied bevindt zich een groot aantal archeologische waarden. Het betreft in hoofdzaak sites die gelinkt kunnen worden aan de stadsomwallingen van Zoutleeuw. Het projectgebied situeert zich op twee CAI-locaties met name de Tweede Stadsomwalling en De Vesten (Spaanse citadel uit de 17de eeuw). Door de economische groei werd Zoutleeuw in 1312 één van de hoofdsteden van Brabant. Om de constante dreiging vanuit Luik te kunnen weerstaan en omwille van de bevolkingsgroei werd tussen 1330 en 1350 een tweede verdedigingsmuur gebouwd. Over de datering en de exacte locatie van die tweede stadsomwalling blijken in de geschiedkundige literatuur wel wat discussies te bestaan. Vondsten tonen aan dat het projectgebied zich ter hoogte hiervan situeert. Op de huidige locatie van het grasveld (westelijk gedeelte van het projectgebied) zijn er archeologische sporen gevonden van De Vesten uit de 17de eeuw (locatie 705). Ook Zoutleeuw zou een gebastioneerde vesting volgens het Oudnederlands systeem worden wanneer in 1666 de militaire ingenieur Antoine Van Marck er naartoe werd gestuurd om de niet meer onderhouden middeleeuwse vestingwerken aan te passen aan de moderne inzichten van die tijd, om de stad te beschermen tegen Franse en Hollandse aanvallen.

Op basis van deze gegevens kunnen archeologische sporen aanwezig zijn binnen het plangebied. Echter door de impact van de scoutslokalen (reeds aanwezig volgens luchtfoto's uit de jaren '70 van de vorige eeuw) werden deze reeds in het verleden voor een gedeelte verstoord. Er zijn echter geen verstoring te verwachten voor het gebied ter hoogte van het huidige grasveld.

3.2.4 Conclusie

Het bureauonderzoek toont aan dat op het terrein nog archeologische waarden aanwezig kunnen zijn. Om deze reden adviseerde ARCHEBO bvba een vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuvenonderzoek.

4 ARCHEOLOGISCH VOORKENNIS

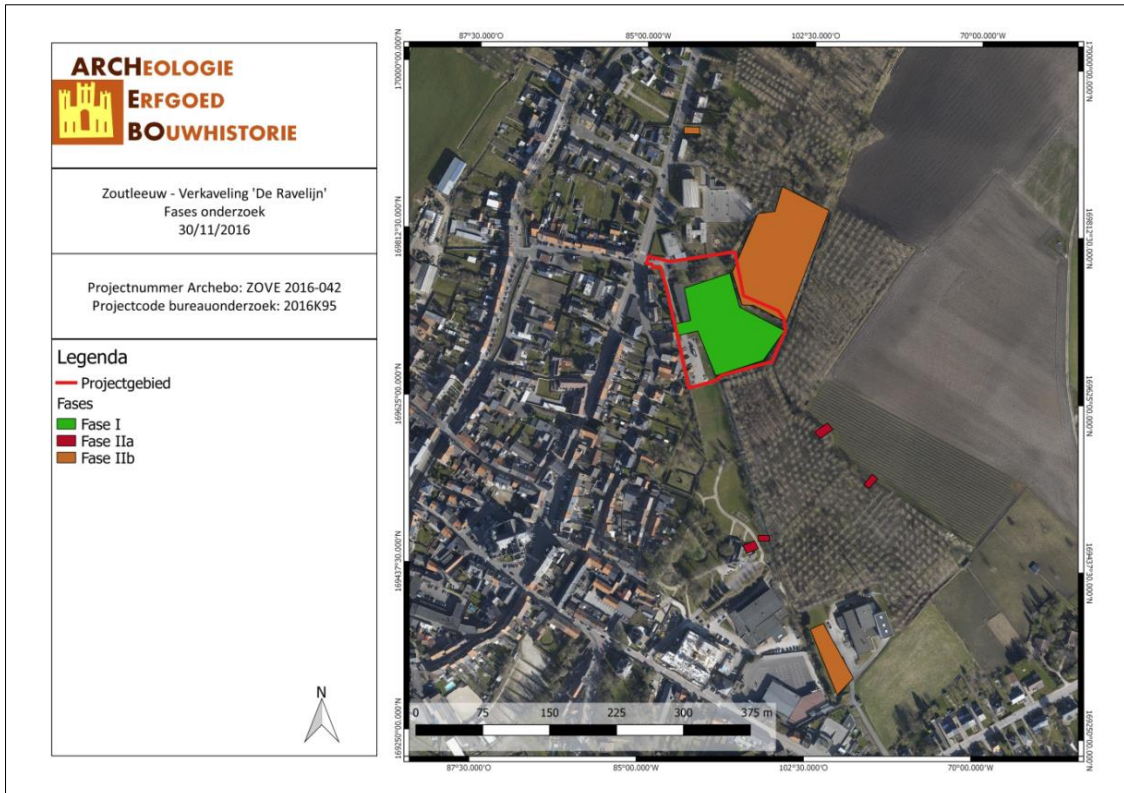
4.1 VERSTOORDE ZONES

Het onderzoeksgebied leek op de plaats waar de woonzorgcampus en de verkavelingen zullen ingepland worden geen verstoringen te kennen.

4.2 ONDERZOCHE ZONES

4.2.1 Vooronderzoek

In januari-februari 2016 werd het onderzoeksgebied reeds onderworpen aan een vooronderzoek met ingreep in de bodem (ARCHEBO-rapport 2015-016/ vergunningsnummer 2015-555). Dit onderzoek vond plaats in drie fasen. Fase I heeft betrekking op de het grootste deel van het onderzoeksgebied.

ZORA/16/11/30/4 - Digitale aanmaak

Figuur 6: Kaart met situering van het projectgebied en aanduiding van de verschillende fases (Geopunt, 2016).

Fase I

Over de ganze zone bevonden zich sporen van defensieve structuren, dewelke zich in twee niveaus bevonden. Het onderste niveau bestond uit een laag met een hele natte context die veel restanten van zoetwaterschelpen bevat. Deze laag dagzoomt in het aangelegde niveau en dient wellicht gekoppeld te worden aan de brede stadsgracht die onder meer op deze locatie op de kaart van Jacob van Deventer (ca. 1550) waar te nemen valt. Deze stadsgracht werd in de loop van de 17de eeuw gedempt, waarna er nieuwe defensieve structuren werden in uitgegraven en waarvan sporen werden aangetroffen. Het betreft grachten die omwille van hun parallel voorkomen zo goed als zeker kunnen gelinkt worden aan defensieve structuren.

Figuur 7: Parallele grachten in het vlak (ARCHEBO bvba, 2016).

Figuur 8: Profiel van een gracht met aanduiding van het aangelegde niveau in rood (ARCHEBO bvba, 2016).

Figuur 9: Profiel van een gracht (ARCHEBO bvba, 2016).

Om de stadsgracht te dempen werd er geen gebruik gemaakt van stadsafval. Dit omdat het pakket relatief weinig vondsten bevatte. Allicht werd er grond van buiten de stad aangevoerd, wat lijkt bevestigd te worden door de aanwezigheid van enkele fragmenten aardewerk uit de metaaltijd.

In werkput 9 werd dieper gegraven en eerst een steenpuinlaag met witte kalkfragmenten aangetroffen. Dit pakket kon eventueel gekoppeld worden aan de afbraak van een verdedigings- of stadsmuur. Hieronder bevond zich een ca. 1 meter dikke laag waarin zich 6 kanonskogels en een tiental musket/pistoletkogels bevonden. Mogelijk dienen deze voorwerpen gekoppeld te worden aan een aanval op een defensieve structuur (wal) die later genivelleerd werd (in de greppel werd getrokken).

Figuur 10: Profiel werkput 9 (ARCHEBO bvba, 2016)

4.2.2 Archeologische opgraving

Er werd reeds voorgesteld de oostelijke zone (het toenmalige grasveld, Fase I) vlakdekkend in – minstens – twee niveaus op te graven (7.500 m²). Dit conform de bepalingen in de Code van Goede Praktijk (CGP hoofdstuk 15 en, meer specifiek, conform hoofdstuk 17 voor sites met een complexe verticale stratigrafie). Tijdens het reeds (deels) uitgevoerde proefsleuvenonderzoek werden drie verschillende archeologische niveaus aangetroffen.

De verwerking van de resultaten van deze opgraving is nog volop aan de gang. De opgraving heeft verschillende aanwijzingen opgeleverd van de toenmalige verdedigingswerken van Zoutleeuw.³

³ Claesen J., et al 2018c (in voorbereiding)

ZORA/18/05/14/5 - Digitale aanmaak

Figuur 11: Projectgebied met aanduiding van de op te graven zone en de zone waar een proefsleuvenonderzoek dient plaats te vinden (Geopunt, 2017).

5 ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK MET INGREEP IN DE BODEM

5.1 BESCHRIJVEND GEDEELTE

5.1.1 Onderzoeksopdracht

Het doel van het voorgestelde proefsleuvenonderzoek is het evalueren van de archeologische waarde op het gehele terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven, zodoende het archeologisch potentieel van het terrein na te gaan. Hierbij dient nagegaan te worden of er archeologische niveaus aanwezig zijn in het projectgebied en op welke diepte om een inschatting te kunnen maken van de versturende impact van de geplande werken. Verder dient het vooronderzoek met ingreep in de bodem uitspraken te kunnen doen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site binnen het onderzoeksgebied en over het potentieel op kennisvermeerdering. Dit gebeurt door middel van een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed.

5.1.2 Onderzoeksmethode en technieken

In de zone ten westen van de wegenis (Zone II) werd tijdens het prospectieonderzoek slechts één proefput aangelegd. Hierin werden mogelijk restanten van een verdedigings- of stadsmuur aangetroffen. Door de beperkte oppervlakte en de op het terrein aanwezige bebouwing en verharding (scoutslokaal) was het zicht op het bodemarchief te beperkt om deze zone archeologisch te waarderen.⁴ In deze zone dient dan ook een proefsleuvenonderzoek plaats te vinden om op deze manier een meer duidelijke kijk op de archeologische resten te krijgen. Het handelt hier evenwel om een vooronderzoek met uitgesteld traject aangezien de aanwezige bebouwing (scoutslokaal) gesloopt diende te worden.⁵ Op het zuidoostelijke deel (zoals te zien is op bovenstaande kaart, *Figuur 11*) staan nog bomen. Dit deel van het projectgebied kan dus vooralsnog niet onderzocht worden. Enkel de zone van het toenmalige scoutslokaal is onderwerp van voorliggende nota.

De sleuven worden zo geplaatst dat ze dwars op de loop van de vermoedelijke tweede stadsomwalling liggen. Ze dienen 2 m breed te zijn en, indien er op grote diepte gewerkt wordt, dienen ze trapsgewijs aangelegd te worden. De natuurlijke bodem dient bereikt te worden tijdens de aanleg van deze sleuven.⁶

De proefsleuven dienen laag per laag afgegraven te worden (max. 15 cm) waarna het aangelegde vlak met de metaaldetector wordt gecontroleerd. De metaaldetectie dient zonder discriminatie uitgevoerd te worden aangezien de belangrijkste artefacten (o.a. kanonskogels) uit ijzer vervaardigd zijn.

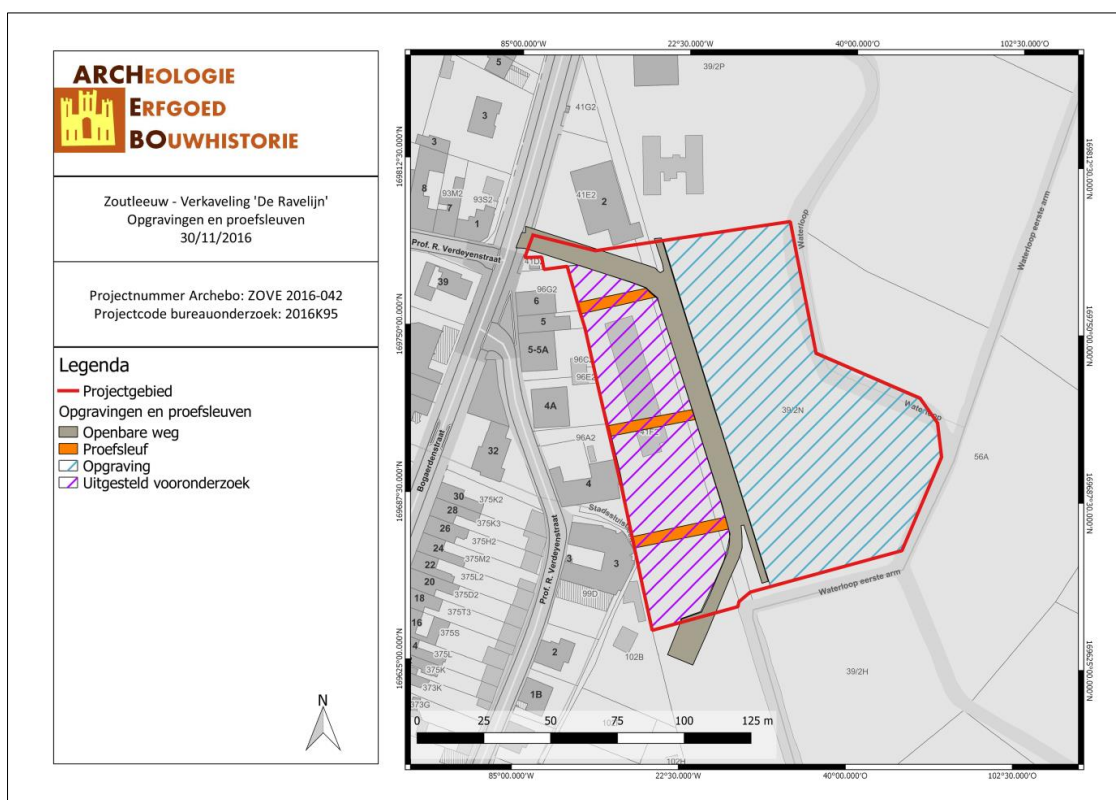
5.1.3 Onderzoekstrategie

Er werd een vooronderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefsleuven geadviseerd met als doel een nauwkeuriger zicht te krijgen op de gaafheid van de te onderzoeken zone alsook om de aanwezigheid van archeologische waarden in de vorm van sporen in te schatten. Het doel van proefsleuven is uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van het terrein door een beperkt, maar statistisch representatief deel van het terrein te onderwerpen aan een archeologisch onderzoek. Dit representatief staal laat toe om de archeologische verwachting te toetsen en een gefundeerde uitspraak te doen over de totale archeologische waarde van het terrein.

⁴ Claesen J., *et al* 2018b, pp. 11

⁵ Claesen J., *et al* 2018b, pp. 3

⁶ Claesen J., *et al* 2018b, pp. 11

ZORA/16/11/30/6 - Digitale aanmaak

Figuur 12: Projectgebied met aanduiding van de op te graven zone en de zone waar een proefsleuvenonderzoek dient plaats te vinden (Geopunt, 2016).

Binnen het onderzoeksgebied van ca. 4120 m² werd op donderdag 29 november een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door ARCHEBO bvba en dit conform de Code van Goede Praktijk. De drie parallelle proefsleuven werden aangelegd op drie verschillende archeologische niveaus. Zowel de archeologische vlakken als de storthopen werden hierbij systematisch onderzocht door middel van een metaaldetector. Om de stratigrafische opbouw van de ondergrond te bestuderen en te beschrijven werden profielen aangelegd en geregistreerd.

Bij het onderzoek in de vorm van een proefsleuvenonderzoek werd evenwel licht afgeweken van het vooropgestelde proefsleuvenplan. Door de aanwezigheid van een (nog niet verwijderde) kelder onder het voormalige scoutslokaal werd de middelste sleuf (WP2) meer naar het zuiden aangelegd. Werkput WP2 kon daarenboven door de aanwezigheid van een mazouttank niet aangelegd worden in één lijn. Hierdoor werd de proefsleuf naar het oosten toe iets meer noordelijk aangelegd. De oriëntatie van de meest noordelijke sleuf (WP3) werd licht aangepast en kon bovendien niet volledig worden aangelegd omwille van de aanwezigheid van nutsvoorzieningen die reeds bij de aanleg van de wegen aanwezig bleken binnen het onderhavig onderzoeksgebied.

ZORA/F/1

Figuur 13: Kelder onder toenmalig scoutslokaal (ARCHEBO bvba, 2018)

ZORA/F/2

Figuur 14: Reeds aanwezige nutsvoorzieningen (ARCHEBO bvba, 2018)

ZORA/F/3

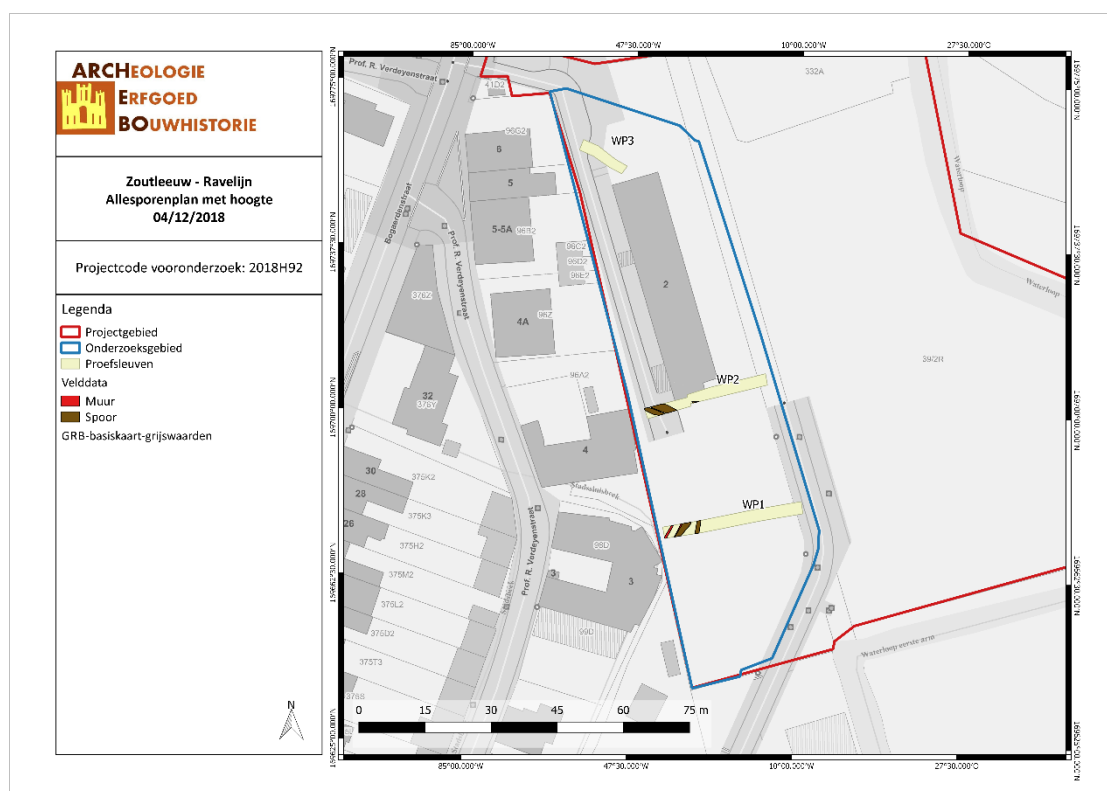
Figuur 15: Mazouttank (ARCHEBO bvba, 2018)

5.2 ASSESSMENT PROEFSLEUVENONDERZOEK

5.2.1 Inleiding

Het resultaat van een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem wordt met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt. Zowel het deel van het terrein dat onderzocht wordt als het deel van de sporen dat opgegraven wordt, is steeds statistisch representatief en laat toe uitspraken te doen over het geheel van het terrein, behalve bij vooronderzoek met ingreep in de bodem met het oog op wetenschappelijke vraagstellingen. Zones van het opgravingsvlak die sporen of archeologische artefacten bevatten, worden terug afgedekt om te voorkomen dat degradatie ervan zou optreden, in afwachting van een opgraving of definitief fysiek behoud.⁷

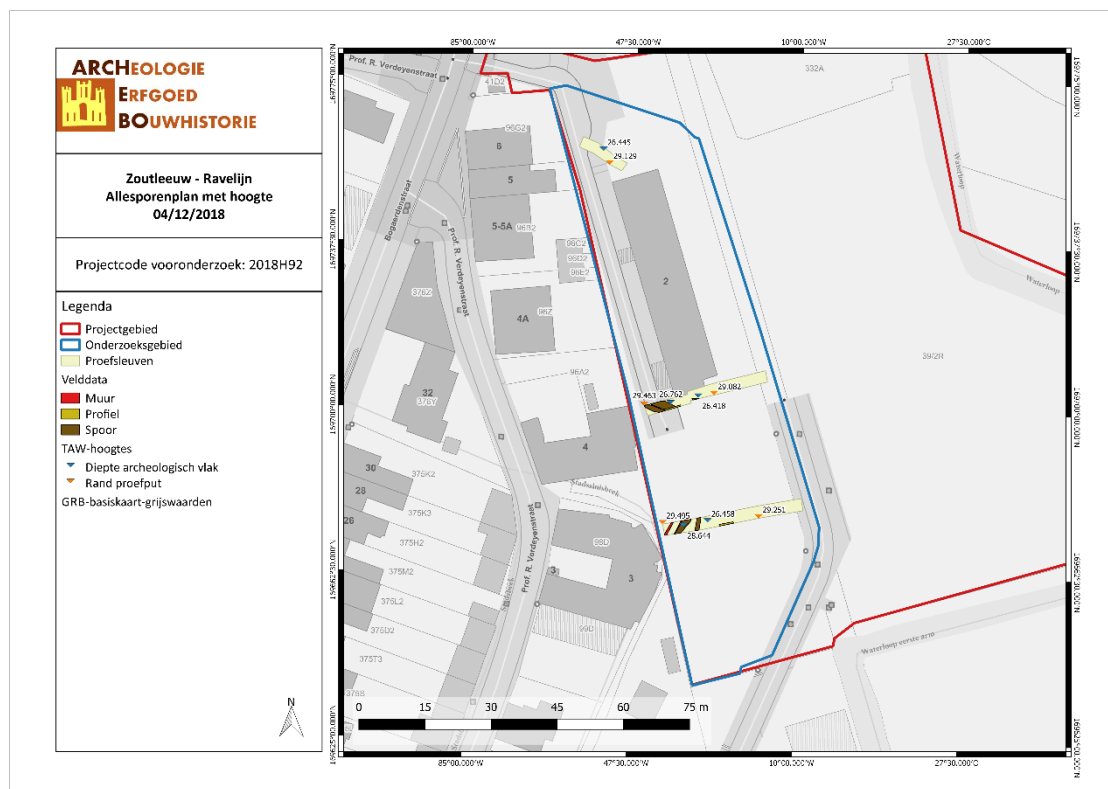
Het proefsleuvenonderzoek vond plaats op 29 november 2018. Daarbij werden binnen het onderzoeksgebied van ca. 4120 m² drie proefsleuven aangelegd. In werkputten WP1 en WP2 werd minstens drie archeologische niveaus aangesneden. Werkput WP3 werd onmiddellijk aangelegd op het diepste archeologische niveau en dit door de aanwezigheid van nutsleidingen die de bovenste lagen van de ondergrond verstoord hebben. Het eerste vlak werd aangelegd op ca. 80 cm onder het huidig maaiveld, wat neerkomt op ca. 28,6 m + TAW. Een tweede vlak bevindt zich op een diepte van ca. 1,7 m (ca. 27,7 m + TAW) en een derde vlak bevindt zich op een diepte van ca. 3 m (ca. 26,4 m +TAW).

ZORA/18/12/04/7 - Digitale aanmaak

Figuur 16: Allesporenplan (ARCHEBO bvba, 2018).

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed

ZORA/18/06/15/8 - Digitale aanmaak

Figuur 17: Allesporenplan met hoogtes (ARCHEBO bvba, 2018).

5.2.2 Vondsten

Bij de aanleg van het eerste vlak in werkput WP1 werd ter hoogte van de westelijke hoek twee middeleeuwse scherven aangetroffen die toebehoren tot eenzelfde individu. Verder werden er eveneens bij de aanleg drie scherven aangetroffen die in de 16de-17de eeuw te situeren zijn (o.a. Raeren en geel geglaazuurd aardewerk).

5.2.3 Stalen

Er werden geen stalen genomen tijdens het proefsleuvenonderzoek.

5.2.4 Conservatie

De bewaringstoestand van de vondsten is matig tot goed. De vondsten bevinden zich in een stabiele toestand waardoor er zich naar conservatie toe geen specifieke problematiek stelt.

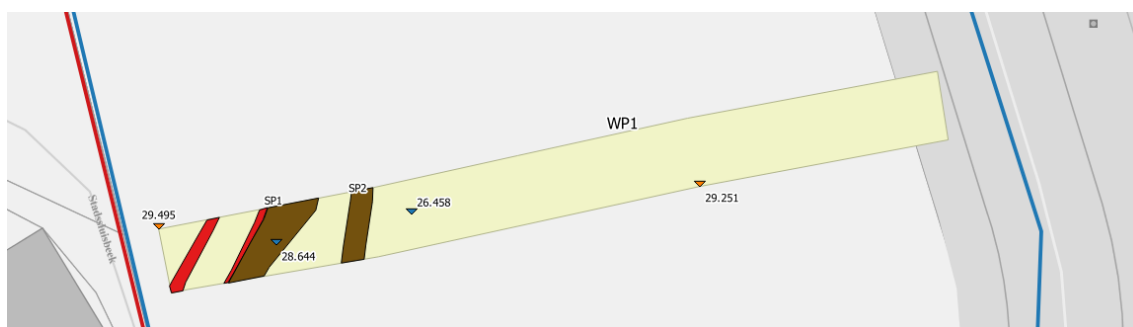
5.2.5 Archeologische sporen & structuren

In totaal werden er tijdens het proefsleuvenonderzoek 4 sporen en 2 muurresten geregistreerd. Daarnaast werden lagen aangesneden die geïnterpreteerd kunnen worden als (opvullings)lagen die te maken hebben met verdedigingswerken (Ravelijn) van Zoutleeuw. Deze sporen zijn vergelijkbaar met de

lagen/sporen die werden aangetroffen ter hoogte van de wegeis en de opgraving ten oosten van het onderzoeksgebied.

5.2.5.1 Werkput WP1

In werkput WP1 werden 2 sporen en 2 muurresten opgetekend. De muurresten bevinden zich in het meest westelijke deel van de proefsleuven. Het betreft twee parallelle muren opgebouwd uit kalksteen. Deze muren werden aangesneden in een eerste archeologisch vlak (op ca. 80 cm onder het huidige loopvlak) waarop werd besloten om deze zone niet verder te verdiepen om zo de muren niet uit te breken. Langsheen de oostelijke muur werd een spoor (SP1) opgetekend dat mogelijk als insteekkuil te interpreteren valt. Verder naar het oosten werd een uitbraakspoor (SP2) -met heel wat baksteenpuin- aangetroffen.

Figuur 18: Overzicht WP1 met hoogtes (schaal 1:150) (ARCHEBO bvba, 2018).

ZORA/F/4

Figuur 19: Overzichtsfoto WP1 met op voorgrond één van de muurresten (ARCHEBO bvba, 2018)

ZORA/F/5

Figuur 20: Uitbraakspoor SP2 (ARCHEBO bvba, 2018)

In het oostelijke deel van de proefsleuf werd het archeologisch vlak verder verdiept. Hierbij konden minstens drie archeologische niveaus onderscheiden worden met verschillende antropogene lagen. De onderste laag (in vlak 3) bestaat uit een zeer humusrijke grachtvulling met restanten van mossels en zoutwaterschelpen. Deze grachtvulling is te interpreteren als de gedempte middeleeuwse stadsgracht, zoals ook aangetroffen is bij het archeologisch onderzoek ten oosten van de wegenis. Onder deze grachtvulling is, op ca. 3 m onder het huidige loopvlak, een homogeen groene kleilaag te vinden.

ZORA/F/6

Figuur 21: WP1, vlak 2: antropogene lagen (ARCHEBO bvba, 2018)

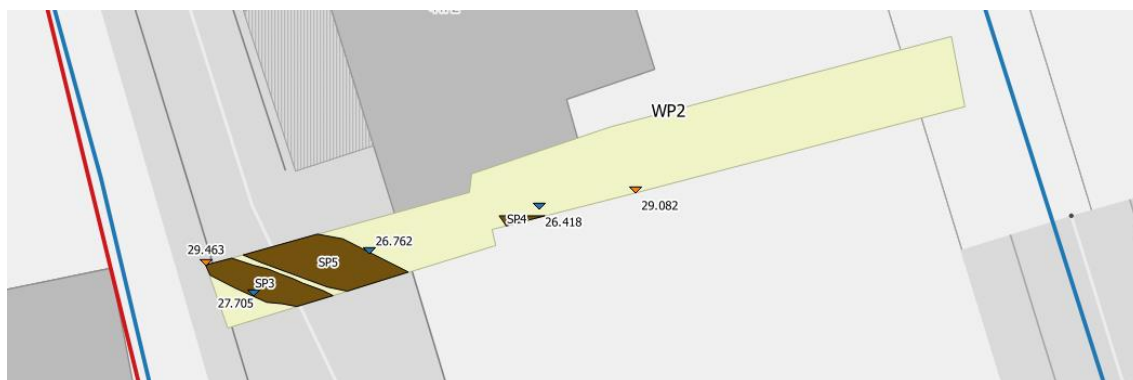

ZORA/F/7

Figuur 22: WP1, vlak 3: grachtvulling met daaronder groene klei (ARCHEBO bvba, 2018)

5.2.5.2 Werkput WP2

In deze werkput werden nog eens 3 sporen geregistreerd. Een eerste spoor (SP3) werd opgetekend in vlak 2 (op ca. 1,70 m onder het maaiveld) en betreft een greppel. De twee overige sporen (SP4 en SP5) werden opgetekend in vlak 3 (op ca. 3 m diepte) en betreft een humusrijke grachtvulling (middeleeuwse stadsgracht), zoals ook in vlak 3 van WP1 werd aangesneden. Spoor SP3 en SP5 lopen duidelijk parallel aan elkaar en kunnen bijgevolg mogelijk met elkaar in verband gebracht worden (ondanks het feit dat beide in een verschillend niveau werden aangesneden).

Figuur 23: Overzicht WP2 (schaal 1:150) (ARCHEBO bvba, 2018).

ZORA/F/8

Figuur 24: WP2, vlak 2: greppel SP3 (ARCHEBO bvba, 2018)

ZORA/F/9

Figuur 25: WP2, vlak 3: grachtvulling SP5 (ARCHEBO bvba, 2018)

5.2.5.3 Werkput WP3

In werkput WP3 werden geen sporen aangetroffen. Hier is de ondergrond deels verstoord door recentere bodemingrepen voor de aanleg van nutsleidingen. Deze werkput werd dan ook onmiddellijk aangelegd op het derde archeologische niveau, aangezien geen bovenliggende niveaus onderscheiden konden worden. De werkput werd eveneens korter aangelegd omdat in het oostelijk deel een tijdelijke elektriciteitsvoorziening werd aangelegd voor de bouw van het verzorgingscentrum.

ZORA/F/10

Figuur 26: WP3: recente puinlagen met nutsleidingen (ARCHEBO bvba, 2018)

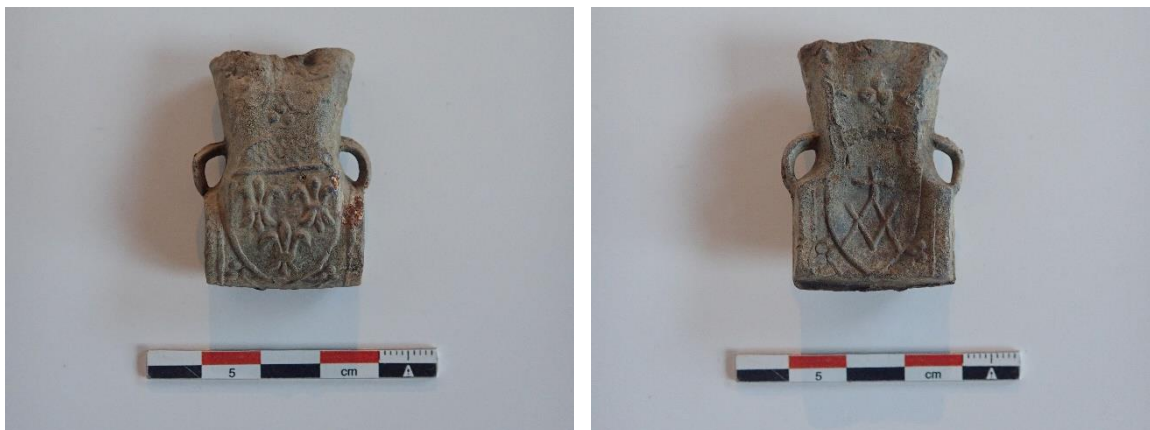
5.2.6 Assessment sporen

Er werden tijdens het proefsleuvenonderzoek in totaal 4 sporen en 2 muurresten aangetroffen en geregistreerd. Verder werden er antropogene lagen aangesneden in de werkputten die wellicht te maken hebben met toenmalige verdedigingswerken van Zoutleeuw, zoals ook reeds vastgesteld kon worden bij eerder archeologisch onderzoek ten oosten van onderhavig onderzoeksgebied.

5.2.7 Assessment metaaldetectie

Bij de metaaldetectie van de werkputten, alsook de storthopen, werden in totaal een 50-tal metalen vondsten aangetroffen.

In werkputten WP1 en WP2 werden o.a.: een pelgrimsampul, een vingerhoed, een fragment van een beursgesp (ca. 1500), een riemtong (ca. 1500), n.n.t.d. munten, een D-vormige gesp (ca. 1250-1500) en een staafknoop met stervormige versiering (ca. 1600) teruggevonden.

Figuur 27: Pelgrimsampul voor- en achterkant (ARCHEBO bvba, 2018)

Figuur 28: Links: vingerhoed; rechts: n.n.t.d. munten (ARCHEBO bvba, 2018)

Figuur 29: Links: riemtong rechts: beursgesp (ARCHEBO bvba, 2018)

Tijdens het onderzoek werd (in werkput WP1) ook een vervangbare kamer van een veuglaire (ook wel *voghelaer* of *vogheleer*) aangetroffen. Dit type kanon kwam tot ontwikkeling in de late 14de eeuw en kende een hoogtepunt in het tweede kwart van de 15de eeuw. Onder Filips de Goede (r. 1419-1467) was er een opmerkelijke aankoopactiviteit. In de regeerperiode van Karel de Stoute (r. 1467-1477) werden

deze wapens niet meer geproduceerd, al bleven ze nog geruime tijd aanwezig in de verschillende arsenalen.⁸

Figuur 30: Vervangbare kamer van een veuglaire (ARCHEBO bvba, 2018)

Binnen de veuglaire zijn er drie subcategorieën, namelijk *grosses*, *moyennes* en *petites* veuglaires. Een *grosse veuglaire* leunde dicht aan tegen de kleinste bombardes, terwijl hun kleinere varianten kunnen gezien worden als lichte artillerie. Binnen deze extremen is er toch een zekere samenhang in de afmetingen terug te vinden. Een grote veuglaire had meestal een gewicht boven 500 kg (met een aantal uitschieters) met een aanzienlijk kaliber (variërend tussen 16 tot bijna 30 cm). Een gewone veuglaire (*moyenne*) kende een gewicht tussen 200 en 400 kg en beschikte logischerwijs over een kleiner kaliber (10-16 cm). De kleinere versies van de veuglaire wogen tussen 50 en 150 kg en hadden een overeenkomstig kaliber van 5 tot 10 cm.⁹ De aangetroffen vervangbare kamer beschikt over een kaliber van 5 cm, is 24 cm hoog en heeft een diameter van 11,5 cm en is dan ook afkomstig van een *petite veuglaire*. Alle veuglaires vuurden stenen projectielen af en waren grotendeels vervaardigd in smeedijzer.¹⁰

Het grote voordeel van de vervangbare kamers, is de snelheid waarmee gevuld kon worden. Dit in combinatie met de grotere mobiliteit (dankzij de meer handelbare proporties) kon dit type voor het eerst een (eerder bescheiden) rol beginnen spelen in veldslagen. Daarnaast werden de grotere exemplaren ingezet bij langdurige belegeringen, niet zozeer om bressen te slaan in de hoofdmuren (dit was nog steeds het werk van de bombardes), maar eerder om de extra aangelegde verdedigingswerken te slopen.¹¹

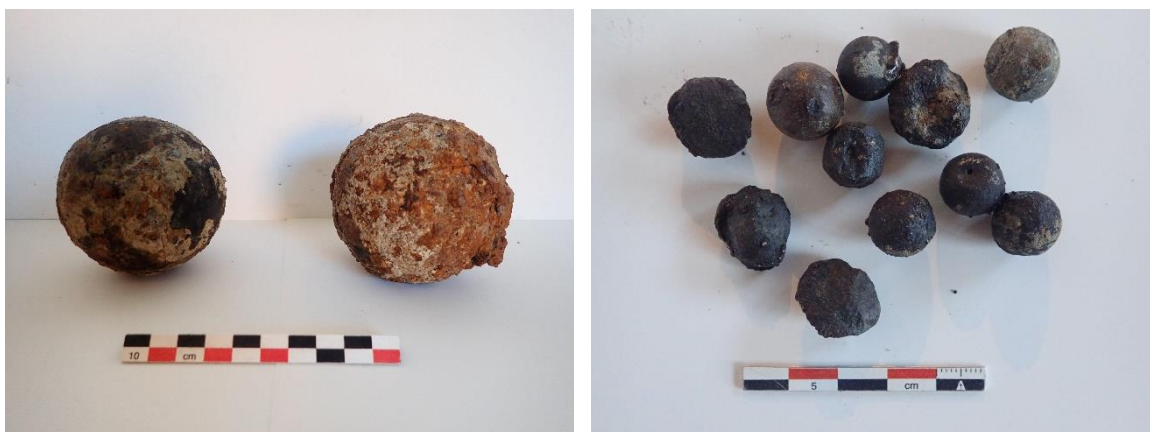
Daarnaast werden in totaal 27 musketkogels en twee 3-ponder kanonskogels teruggevonden. De twee 3-ponderkanonskogels zijn te dateren vanaf de 17de eeuw en zijn geïntroduceerd door de Zweden.

⁸ P. Decuyper (2007), p. 39-40.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

Figuur 31: 3-ponder kanonskogels en enkele musketkogels (ARCHEBO bvba, 2018)

WP/VL	gewicht (g)	diameter (mm)
stort WP1	18,73	14,6
WP1 V1	11,77	12,4
	12,45	/
	14,32	14,2
	12,12	13
	5,61	/
	9,69	/
	5,52	/
	8,16	/
	11,68	/
	8,79	/
	11,4	/
	9,61	/
	7,04	10,06
	10,36	11,9
	18,3	14,4
10,35	11,8	
9,53	12,3	
WP2 V1	11,37	/
WP2 stort	29,79	17
	13,01	/
	13	/
	13,64	/
WP2 V2	18,16	/
	30,77	17,1
	11,26	/
	16,85	/

Tabel 1: diameter en gewicht musketkogels

In werkput WP3 werden op de storthoop enkel een fragment van een hooivork, een fragment van een hoefijzer en koperblik aangetroffen.

Figuur 32: Fragment van een hooivork (ARCHEBO bvba, 2018)

5.2.8 Landschappelijke profielen

Volgens de Bodemkaart van Vlaanderen bevindt het onderzoeksgebied zich binnen het bodemtype ON ('opgehoogde gronden'). Op basis hiervan kon dus geen verwachting naar het bodemtype opgenomen worden. Er werden tijdens het proefsleuvenonderzoek twee profielen opgeschoond en gedocumenteerd zodoende een goede studie te kunnen maken over de profielopbouw van het onderzoeksterrein. Eén van deze profielen bevindt zich in werkput WP1, het andere in werkput WP2.

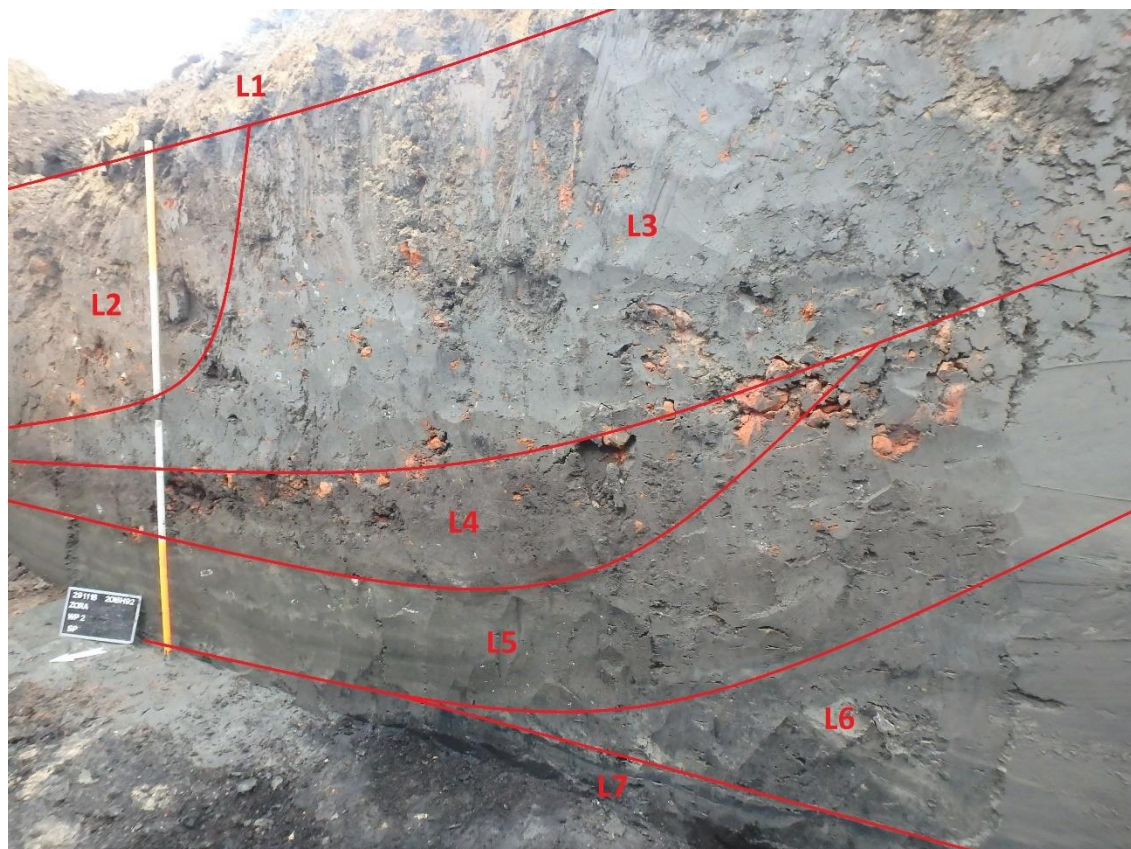
Beide profielen vertonen geen natuurlijke opbouw. Ze vertonen daarentegen verschillende antropogene (ophogings)lagen. In werkput WP1 bestaat het profiel uit een vijftal lagen. De bovenste laag (L1) bestaat uit geel zand dat als stabilisé is aangebracht voor de toenmalige parking, gelegen naast het scoutslokaal. Hieronder is een laag (L2) te zien van donker groen-grijze leem met baksteen en kalkbrokken. Naar het oosten toe is deze laag niet aanwezig, maar wel een bruine laag met baksteen en kalkbrokken (L3). Onder laag L2 en L3 bevindt zich een heterogene grijs-groene laag (L4) met bruine vlekken en weinig baksteen en kalkbrokken. Sporadisch komen ook leistenen voor die afkomstig zijn van een dakbedekking. Getuige hiervan zijn bevestigingsgaten die voorkomen op regelmatige afstand. In deze laag werd ook een grote natuursteen aangetroffen in het profiel. Deze natuursteen kon evenwel niet uit het profiel gehaald worden om nader te onderzoeken. Onder laag L4 werd nog een vijfde laag (L5) aangesneden dat bestaat uit homogeen grijs-groene leem. Onder deze laag bevindt zich een humusrijke grachtvulling dat op zijn beurt een groene (natuurlijke) kleilaag afdekt.

ZORA/F/11

Figuur 33: Profiel WP1 (ARCHEBO bvba, 2018)

In het profiel van werkput WP2 werden zeven antropogene lagen onderscheiden. De bovenste laag (L1) is eveneens het gele stabilisézand van de parking. In het oostelijke deel van deze proefsleuf werd (net zoals in werkput WP1) een bruine opvulling aangesneden, hier aangeduid met L2 (= L3 in WP1). Naar het westen toe is laag L3 te vinden. Deze heterogene grijs-groene laag met bruine vlekken komt overeen met laag L4 in WP1. Ook hier is er weinig baksteen en kalkbrokken aanwezig. Laag L4 betreft een donkerbruine laag dat afgedekt wordt door heel wat baksteenpuin. Hieronder is laag L5 aanwezig dat bestaat uit verschillende fijnere lagen van afwisselend donker en lichtgroene leem. Laag L6 is dan weer meer grijs en heterogener dan laag L5. Onderaan dit profiel is laag L7 te zien dat overeenkomt met SP5 in grondvlak (humusrijke, donkergrijs-zwarte grachtvulling afkomstig van de middeleeuwse stadsgracht).

ZORA/F/12

Figuur 34: Profiel WP2 (ARCHEBO bvba, 2018)

5.3 INTERPRETATIE VAN HET ONDERZOCHT GEBIED

Hieronder worden de onderzoeksvragen beantwoord:

- *Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.*
Tijdens het onderzoek werden 4 sporen en 2 muurresten teruggevonden. De twee parallelle muren zijn opgebouwd uit kalksteen. De betekenis van deze muren en of deze tot een structuur behoren is op basis van het proefsleuvenonderzoek niet uit te maken. Daarnaast werden verschillende antropogene (ophogings)lagen aangetroffen die in verband te brengen zijn met verdedigingswerken/defensiestructuur (zgn. Ravelijn) van Zoutleeuw. Verder werd eveneens de gedempte middeleeuwse stadsgracht aangesneden.
- *Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?*
Alle sporen en (ophogings)lagen zijn van antropogene oorsprong.
- *Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?*
De bewaringstoestand van de sporen is vrij goed te noemen. De aanwezigheid van een kelder onder het toenmalige scoutslokaal kan evenwel een negatieve impact gehad hebben op de bovenste lagen en kan het eerste archeologische niveau (deels) verstoord hebben (zoals ook deels het geval is in werkput WP3).
- *Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?*
De aangetroffen archeologische sporen en lagen kunnen gekoppeld worden aan de verdedigingswerken (zgn. Ravelijn) van Zoutleeuw.
- *Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?*

De sporen en lagen die tot de verdedigingswerken gerekend kunnen worden, zijn te dateren in de 17de eeuw. Ook werd de gedempte middeleeuwse stadsgracht aangesneden.

- *Is de tweede stadsomwalling aanwezig op het terrein? Wat is de aard, de omvang en de bewaringstoestand van de omwalling?*

Deze werd tijdens het proefsleuvenonderzoek niet aangetroffen.

- *Hoe werd de middeleeuwse stadsomwalling aangepast in functie van de aanleg van de 17de-eeuwse vestingswerken?*

N.v.t.

- *Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis/stadsontwikkeling van Zoutleeuw?*

De vindplaats was in de middeleeuwen ingenomen door een middeleeuwse stadsgracht. Deze gedempte stadsgracht wordt afgedekt door verschillende antropogene (ophogings)lagen die in verband te brengen zijn met verdedigingswerken (zgn. Ravelijn) van Zoutleeuw die zich uitstrekt over een groter gebied o.a. aan deze kant van het historisch centrum. Deze resten bevinden zich over het volledige onderzoeksgebied en zijn te koppelen aan de resultaten van het archeologisch onderzoek van de wegenis en het terrein ten oosten hiervan en kunnen in de 17de-eeuwse periode gesitueerd worden.

5.4 POTENTIËLE KENNIS EN WAARDERING

Er werden tijdens het archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem, in de vorm van een proefsleuvenonderzoek relevante en waardevolle archeologische resten aangetroffen, m.n.: antropogene ophogingslagen die in verband te brengen zijn met verdedigingswerken van Zoutleeuw en een middeleeuwse stadsgracht. Eveneens werden er heel wat metalen vondsten teruggevonden die gekoppeld kunnen worden aan de verdedigingswerken (m.n. musket- en kanonskogels en een vervangbare kamer van een veuglaire). Hierdoor biedt het onderzoeksterrein een bijdrage voor een potentiële kennisvermeerdering van dit terrein, dat bovendien aansluit op het reeds onderzochte oostelijke deel binnen het plangebied, en de omliggende omgeving.

6 INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

In het totaal werden er tijdens het proefsleuvenonderzoek 4 sporen en 2 muurresten geregistreerd. Daarnaast werden verschillende antropogene (ophogings)lagen aangetroffen die in verband te brengen zijn met verdedigingswerken (zgn. Ravelijn) van Zoutleeuw, alsook de gedempte stadgracht. Er werd bijgevolg een belangrijke archeologische site aangetroffen dat aansluit aan de eerder uitgevoerde onderzoeken ten oosten van onderhavig onderzoeksgebied. Dit maakt een verder onderzoek noodzakelijk. Daarom stelt Archebo bvba voor om het gehele terrein aan een vlakdekkende opgraving te onderwerpen. Het betreft een site met een complexe verticale stratigrafie waarbij het onderzoeksgebied in minstens drie niveaus dient opgegraven te worden.

7 SAMENVATTING

7.1 VOOR EEN GESPECIALISEERD PUBLIEK

Het terrein zal door de opdrachtgever ontwikkeld worden. De opdrachtgever plant de constructie van 35 moderne eengezinswoningen.

Het doel van het vooronderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefsleuven is een archeologische evaluatie van het terrein. Dit leverde waardevolle archeologische resten op in de vorm antropogene ophogingslagen die in verband te brengen zijn met verdedigingswerken (zgn. Ravelijn) van Zoutleeuw, alsook de gedempte middeleeuwse stadsgracht. Er werden met behulp van metaaldetectie een 50-tal voorwerpen aangetroffen, waaronder kanons- en musketkogels.

Gezien de archeologische resten is het wenselijk dat het volledige onderzoeksgebied onderworpen wordt aan een vlakdekkende opgraving.

7.2 VOOR EEN NIET-GESPECIALISEERD PUBLIEK

Het terrein zal door de opdrachtgever ontwikkeld worden. De opdrachtgever plant de constructie van 35 moderne eengezinswoningen.

Het archeologisch vooronderzoek leverde waardevolle archeologische resten op in de vorm antropogene ophogingslagen die in verband te brengen zijn met verdedigingswerken (zgn. Ravelijn) van Zoutleeuw, alsook de gedempte middeleeuwse stadsgracht.

Gezien de archeologische resten is het wenselijk dat het volledige onderzoeksgebied onderworpen wordt aan een vlakdekkende opgraving.

8 BIBLIOGRAFIE

Publicaties

Claesen J., Van Genechten B, Verbeelen G. & Dirix E., 2016a: Archeologienota Zoutleeuw – Verkaveling ‘ De Ravelijn’, Kortenaeken

Claesen J., Van Genechten B, Verbeelen G. & Dirix E., 2016b: Programma van Maatregelen Zoutleeuw – Verkaveling ‘ De Ravelijn’, Kortenaeken

Claesen J., Van Genechten B., Verbeelen G., Dirix E., Sys A., Audenaert E., Keersmaekers E. & Bouckaert K., 2018a: Nota Zoutleeuw – Ravelijn Bufferbekken, Kortenaeken

Claesen J., Van Genechten B., Verbeelen G., Dirix E., Sys A., Audenaert E., Keersmaekers E. & Bouckaert K., 2018b: Nota Zoutleeuw – Ravelijn Bufferbekken, Kortenaeken

Claesen J., Van Genechten B., Audenaert E., Bouckaert K., Keersmaekers E. & Doucet A., 2018c: Archeologierapport Zoutleeuw – Ravelijn Bufferbekken, Kortenaeken (*in voorbereiding*)

Decuyper P., 2007: *De Bourgondische artillerie onder Karel de Stoute (1465-1477)*, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Vakgroep middeleeuwse geschiedenis, Universiteit Gent, academiejaar 2006-2007, Gent

Online bronnen

Agentschap Onroerend Erfgoed. “Code van Goede Praktijk voor de Uitvoering van en Rapportering over Archeologisch Vooronderzoek en Archeologische Opgravingen en het Gebruik van Metaaldetectoren, versie 3.0”. Agentschap Onroerend Erfgoed, januari 2017.

9 FIGURENLIJST

Figuur 1: Situering van het projectgebied en coördinaten op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2018)	7
<i>Figuur 2: Situering van het projectgebied op de luchtfoto (Geopunt, 2018)</i>	<i>7</i>
Figuur 3: Situering van het project- en onderzoeksgebied op de luchtfoto (Geopunt, 2018)	10
Figuur 4: Plan geplande toestand met aanduiding bestaand scoutslokaal (Delmulle & Delmulle Architecten, 2016)	11
Figuur 5: Kaart van ‘Sout Leeuwe’ door Jacob van Deventer (ca. 1560) met de aanduiding van de eerste en tweede stadsomwalling (Madrid, Koninklijke Bibliotheek)	14
Figuur 6: Kaart met situering van het projectgebied en aanduiding van de verschillende fases	17
Figuur 7: Parallele grachten in het vlak (ARCHEBO bvba, 2016).	18
Figuur 8: Profiel van een gracht met aanduiding van het aangelegde niveau in rood (ARCHEBO bvba, 2016).....	18
Figuur 9: Profiel van een gracht (ARCHEBO bvba, 2016).....	18
Figuur 10: Profiel werkput 9 (ARCHEBO bvba, 2016)	19
<i>Figuur 11: Projectgebied met aanduiding van de op te graven zone en de zone waar een proefsleuvenonderzoek dient plaats te vinden (Geopunt, 2017).....</i>	<i>20</i>
<i>Figuur 12: Projectgebied met aanduiding van de op te graven zone en de zone waar een proefsleuvenonderzoek dient plaats te vinden (Geopunt, 2016).....</i>	<i>22</i>
Figuur 13: Kelder onder toenmalig scoutslokaal (ARCHEBO bvba, 2018)	23
Figuur 14: Reeds aanwezige nutsvoorzieningen (ARCHEBO bvba, 2018).....	23
Figuur 15: Mazouttank (ARCHEBO bvba, 2018)	23
Figuur 16: Allesporenplan (ARCHEBO bvba, 2018).....	24
Figuur 17: Allesporenplan met hoogtes (ARCHEBO bvba, 2018).	25
<i>Figuur 18: Overzicht WP1 met hoogtes (schaal 1:150) (ARCHEBO bvba, 2018).....</i>	<i>26</i>
Figuur 19: Overzichtsfoto WP1 met op voorgrond één van de muurresten (ARCHEBO bvba, 2018)	26
Figuur 20: Uitbraakspoor SP2 (ARCHEBO bvba, 2018)	27
Figuur 21: WP1, vlak 2: antropogene lagen (ARCHEBO bvba, 2018).....	27
Figuur 22: WP1, vlak 3: grachtvulling met daaronder groene klei (ARCHEBO bvba, 2018)	27
<i>Figuur 23: Overzicht WP2 (schaal 1:150) (ARCHEBO bvba, 2018).....</i>	<i>28</i>
Figuur 24: WP2, vlak 2: greppel SP3 (ARCHEBO bvba, 2018)	28
Figuur 25: WP2, vlak 3: grachtvulling SP5 (ARCHEBO bvba, 2018).....	28
Figuur 26: WP3: recente puinlagen met nutsleidingen (ARCHEBO bvba, 2018)	29
Figuur 27: Pelgrimsampul voor- en achterkant (ARCHEBO bvba, 2018)	30
Figuur 28: Links: vingerhoed; rechts: n.n.t.d. munten (ARCHEBO bvba, 2018).....	30
Figuur 29: Links: riemtong rechts: beursgesp (ARCHEBO bvba, 2018).....	30
<i>Figuur 30: Vervangbare kamer van een veuglaire (ARCHEBO bvba, 2018).....</i>	<i>31</i>
Figuur 31: 3-ponder kanonskogels en enkele musketkogels (ARCHEBO bvba, 2018).....	32
<i>Figuur 32: Fragment van een hooivork (ARCHEBO bvba, 2018)</i>	<i>33</i>
Figuur 33: Profiel WP1 (ARCHEBO bvba, 2018)	34
Figuur 34: Profiel WP2 (ARCHEBO bvba, 2018)	35

10 PLANNENLIJST

ZORA/18/11/24/1 - Digitale aanmaak.....	7
ZORA/18/11/24/2 - Digitale aanmaak.....	7
ZORA/18/12/04/3 - Digitale aanmaak.....	10
ZORA/16/11/30/4 - Digitale aanmaak.....	17
ZORA/18/05/14/5 - Digitale aanmaak.....	20
ZORA/16/11/30/6 - Digitale aanmaak.....	22
ZORA/18/12/04/7 - Digitale aanmaak.....	24
ZORA/18/06/15/8 - Digitale aanmaak.....	25

11 FOTOLIJST

ZORA/F/1.....	23
ZORA/F/2.....	23
ZORA/F/3.....	23
ZORA/F/4.....	26
ZORA/F/5.....	27
ZORA/F/6.....	27
ZORA/F/7.....	27
ZORA/F/8.....	28
ZORA/F/9.....	28
ZORA/F/10.....	29
ZORA/F/11.....	34
ZORA/F/12.....	35

ARCHEOLOGIE
ERFGOED
BOUWHISTORIE

Zoutleeuw - Ravelijn
Allesporenplan met hoogte
04/12/2018

Projectcode vooronderzoek: 2018H92

Legenda

- Projectgebied
- Onderzoeksgebied
- Proefsleuven

Velddata

- Muur
- Spoor

GRB-basiskaart-grijswaarden

ARCHEOLOGIE
ERFGOED
BOUWHISTORIE

Zoutleeuw - Ravelijn
Allesporenplan met hoogte
04/12/2018

Projectcode vooronderzoek: 2018H92

Legenda

- Projectgebied
- Onderzoeksgebied
- Proefsleuven

Velddata

- Muur
- Profiel
- Spoor

TAW-hoogtes

- ▼ Diepte archeologisch vlak
- ▼ Rand proefput

GRB-basiskaart-grijswaarden

